

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

บทนี้จะเป็นการสรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ซึ่งจะกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะในการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ทั่วไป และวัตถุประสงค์เฉพาะ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. วัตถุประสงค์ทั่วไป

เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

2. วัตถุประสงค์เฉพาะ

2.1 เพื่อหาความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

2.2 เพื่อหาความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R & D) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์เนื้อหาของความเป็นพลเมืองประกอบด้วย 2 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ดำเนินการโดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิดความเป็นพลเมืองการบริหาร

สถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมือง และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษา จนได้แนวคิดการพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนที่นำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยเพื่อนำมาประกอบการสร้างร่างรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาสภาพการบริหารสถานศึกษา แนวทางการดำเนินงาน เพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนและลักษณะความเป็นพลเมืองที่โรงเรียนต้องการให้เกิดขึ้นกับนักเรียน

ดำเนินการโดยนำกรอบแนวคิดที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 มาสร้างแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview Protocol) แล้วนำไปใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interviews) เกี่ยวกับสภาพการบริหารสถานศึกษา แนวทางการดำเนินงาน เพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนและลักษณะความเป็นพลเมืองที่โรงเรียนต้องการให้เกิดขึ้นกับนักเรียนกับโรงเรียนกรณีศึกษา

ระยะที่ 2 การร่างรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ดำเนินการโดยนำกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนและองค์ความรู้ที่ได้จากการสัมภาษณ์ในระยะที่ 1 มาร่างรูปแบบการบริหารสถานศึกษา เพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แล้วนำเสนอร่างรูปแบบให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไป ใช้ด้วยการจัดทำสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ระยะที่ 3 การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ดำเนินการโดยนำไปทดลองใช้ในสถานศึกษา จำนวน 9 โรงเรียนภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2560 และผู้วิจัยดำเนินการติดตามและพัฒนารูปแบบร่วมกับสถานศึกษาที่นำรูปแบบไปทดลองใช้ จำนวน 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2560 ครั้งที่ 2 ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2560 หลังจากนั้นผู้วิจัยดำเนินการปรับปรุงรูปแบบที่ผ่านการทดลองและพัฒนาร่วมกับสถานศึกษา

ระยะที่ 4 สรุปและยืนยันรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ดำเนินการโดยนำร่างรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าสู่การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อสรุปและยืนยันรูปแบบโดยการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และแนวทางการดำเนินงานตามรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1. ผลการวิจัยระยะที่ 1 ศึกษาสภาพการบริหารสถานศึกษา แนวทางการดำเนินงานเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนและลักษณะความเป็นพลเมืองที่โรงเรียน ต้องการให้เกิดขึ้นกับนักเรียน

1.1 สภาพการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า สถานศึกษามีสภาพการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน ดังนี้

1.1.1 การจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของนักเรียน

1.1.2 การจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับความเป็นพลเมือง

1.1.3 การนิเทศ กำกับและติดตามการดำเนินการสร้างความเป็นพลเมือง

1.2 แนวทางการดำเนินงานเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน ผลการวิจัยพบว่าพบว่ามีแนวทางการดำเนินงานเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน ดังนี้

1.2.1 การจัดตั้งคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของนักเรียน

1.2.2 การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาของสถานศึกษา

1.2.3 การประเมินลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน

1.2.4 การสร้างนวัตกรรมเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในสถานศึกษา

1.3 ลักษณะความเป็นพลเมืองที่โรงเรียนต้องการให้เกิดขึ้นกับนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า สถานศึกษามีลักษณะความเป็นพลเมืองที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับนักเรียน ดังนี้

1.3.1 มีวินัย เคารพกฎ กติกาของสังคม

1.3.2 รับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม

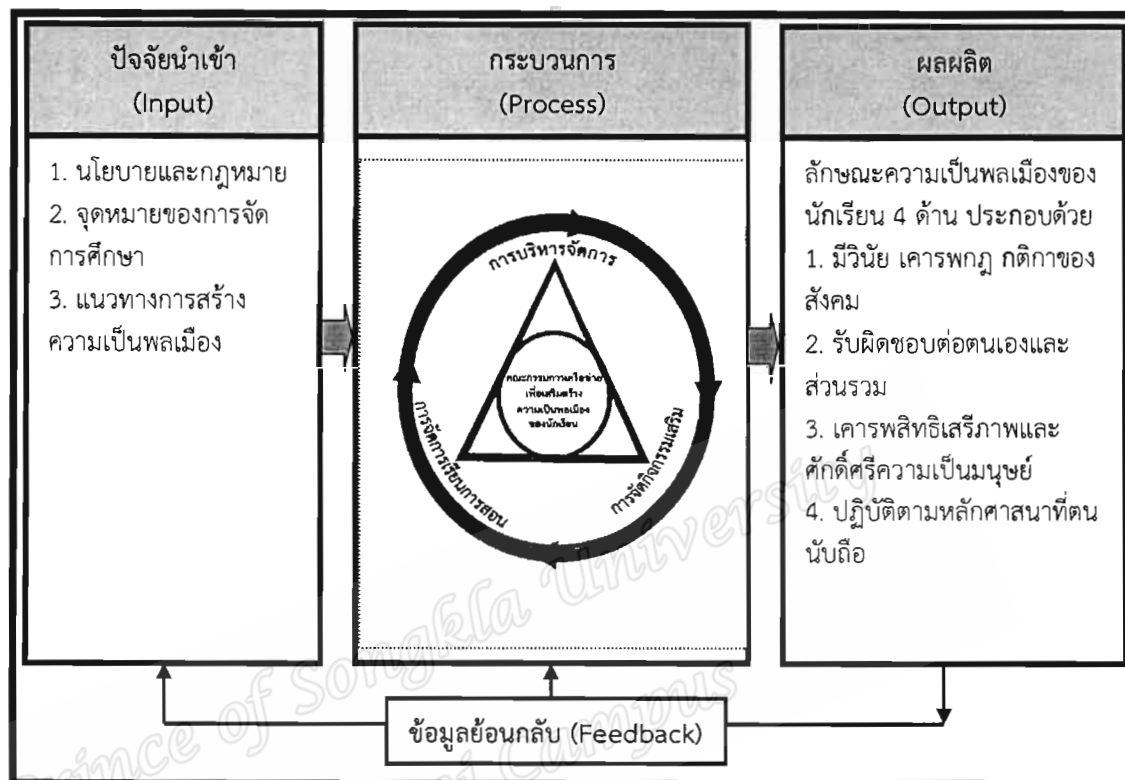
1.2.3 เคารพสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

1.3.4 ปฏิบัติตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ

2. ผลการวิจัยระยะที่ 2 การร่างรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ด้วยการจัดทำสนทนากลุ่ม (Focus Group) ทำให้ได้ร่างรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็น

ผลเมืองของนักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
 ดังแสดงรายละเอียดตามภาพประกอบ 8

ภาพประกอบ 8 ร่ำรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองในสถานศึกษา
 ชั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

3. ผลการวิจัยระยะที่ 3 การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการพัฒนารูปแบบร่วมกับสถานศึกษาทำให้ได้แนวทางการดำเนินการของสถานศึกษาตามรูปแบบ และร่ำรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังต่อไปนี้

1. แนวทางการดำเนินการของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

รูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นรูปแบบที่มีลักษณะเป็น

รูปแบบการบริหารสถานศึกษาเชิงระบบ (System Model) ที่ประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Output) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) มีการดำเนินการดังนี้

1.1.1 ผู้บริหารสถานศึกษาหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายชี้แจงจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา แนวคิด ทฤษฎี หลักการเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม แนวทางการสร้างความเป็นพลเมือง ในการประชุมครูและบุคลากรของสถานศึกษา

1.1.2 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา แนวคิด ทฤษฎี หลักการเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม แนวทางการสร้างความเป็นพลเมือง

1.1.3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันของครูและบุคลากรทางการศึกษา

1.1.4 การศึกษาดูงานสถานศึกษาที่เป็นแบบอย่างในเรื่องของการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการสร้างความเป็นพลเมือง

1.1.5 การศึกษานักเรียนเป็นรายบุคคล โดยครูทุกคนมีการศึกษาถึงลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนแต่ละคนที่มีก่อนนำรูปแบบนี้ไปใช้

1.2 ด้านกระบวนการ (Process) สามารถสรุปการดำเนินการดังนี้

1.2.1 ด้านการบริหารจัดการเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมือง

สถานศึกษามีการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน 8 ประการ ดังต่อไปนี้

1) การกำหนดกลยุทธ์ในการสร้างความเป็นพลเมือง

สถานศึกษามีการดำเนินการกำหนดกลยุทธ์ในการสร้างความเป็นพลเมืองของนักเรียนโดยปรับข้อความกลยุทธ์ด้านการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีประเด็นเกี่ยวกับการสร้างความเป็นพลเมืองของนักเรียนด้วย

2) การแต่งตั้งคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน

สถานศึกษาสามารถแต่งตั้งคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน ได้ดังนี้

(1) สถานศึกษาให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน

(2) สถานศึกษาใช้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหลักแล้วแต่งตั้งบุคคลขึ้นเพิ่มเติม

(3) สถานศึกษาแต่งตั้งคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนขึ้นมาใหม่ทั้งหมด

3) การกำหนดเป้าหมายในสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน

สถานศึกษามีการประชุมคณะกรรมการและให้สมาชิกในที่ประชุมได้เสนอลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับนักเรียน

4) การจัดทำข้อตกลงร่วมกันระหว่างสถานศึกษากับคณะกรรมการ
เครือข่ายเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน

สถานศึกษามีการทำข้อตกลงร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับ
คณะกรรมการ เพื่อเป็นพันธะสัญญาในการสร้างความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียน

5) การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา

สถานศึกษามีการดำเนินการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาดังนี้

- (1) การประชุมครูและบุคลากรทางการศึกษา
- (2) การศึกษาดูงานโรงเรียนต้นแบบด้านการสร้างความเป็นพลเมือง
- (3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูและบุคลากรทางการศึกษา
- (4) การส่งความรู้ผ่านกลุ่มโซเชียลมีเดียของสถานศึกษา
- (5) การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาปฏิบัติตนตาม

จรรยาบรรณและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

(6) การเชิญวิทยากรมาให้ความรู้เกี่ยวกับความเป็นพลเมือง

6) การพัฒนาสภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้

สถานศึกษามีการดำเนินการพัฒนาสภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ดังนี้

(1) การจัดกฎ ระเบียบ กติกาและข้อตกลงของสถานศึกษาที่เป็นลาย
ลักษณ์อักษร และติดในที่ที่ทุกคนสามารถเห็นได้

- (2) การจัดป้ายนิเทศความรู้
- (3) การจัดป้ายนิเทศผลงานนักเรียน
- (4) การจัดห้องเรียนที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

7) การนิเทศ ติดตามและประเมินผล

สถานศึกษามีการดำเนินการนิเทศ ติดตามและประเมินผลดังนี้

(1) การนิเทศติดตามการดำเนินงานการเสริมสร้างความเป็นพลเมือง
ของนักเรียน

(2) การประเมินผลลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน

8) การให้ข้อมูลย้อนกลับและการจัดกิจกรรมเสริมแรง

สถานศึกษามีการดำเนินการการให้ข้อมูลย้อนกลับและการจัดกิจกรรม
เสริมแรงดังนี้

- (1) การสร้างความใกล้ชิด เอาใจใส่นักเรียนเป็นรายบุคคล
- (2) การพูดคุยกับนักเรียนเพื่อให้นักเรียนปรับเปลี่ยนพฤติกรรม
- (3) การยกย่องชมเชยและให้กำลังใจนักเรียนที่มีพฤติกรรมที่ดีขึ้น
- (4) การรายงานพฤติกรรมของนักเรียนให้ผู้ปกครองทราบ

1.2.2 ด้านการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย

1) การกำหนดเป็นสาระเพิ่มเติม ในชื่อรายวิชาหน้าที่พลเมือง

- และวัฒนธรรม
- 2) การจัดการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา
  - 3) การบูรณาการเรื่องความเป็นพลเมืองในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้
  - 4) การส่งเสริมให้ครูสร้างนวัตกรรมด้านการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน
  - 5) การจัดการเรียนการสอนโดยใช้โครงงาน

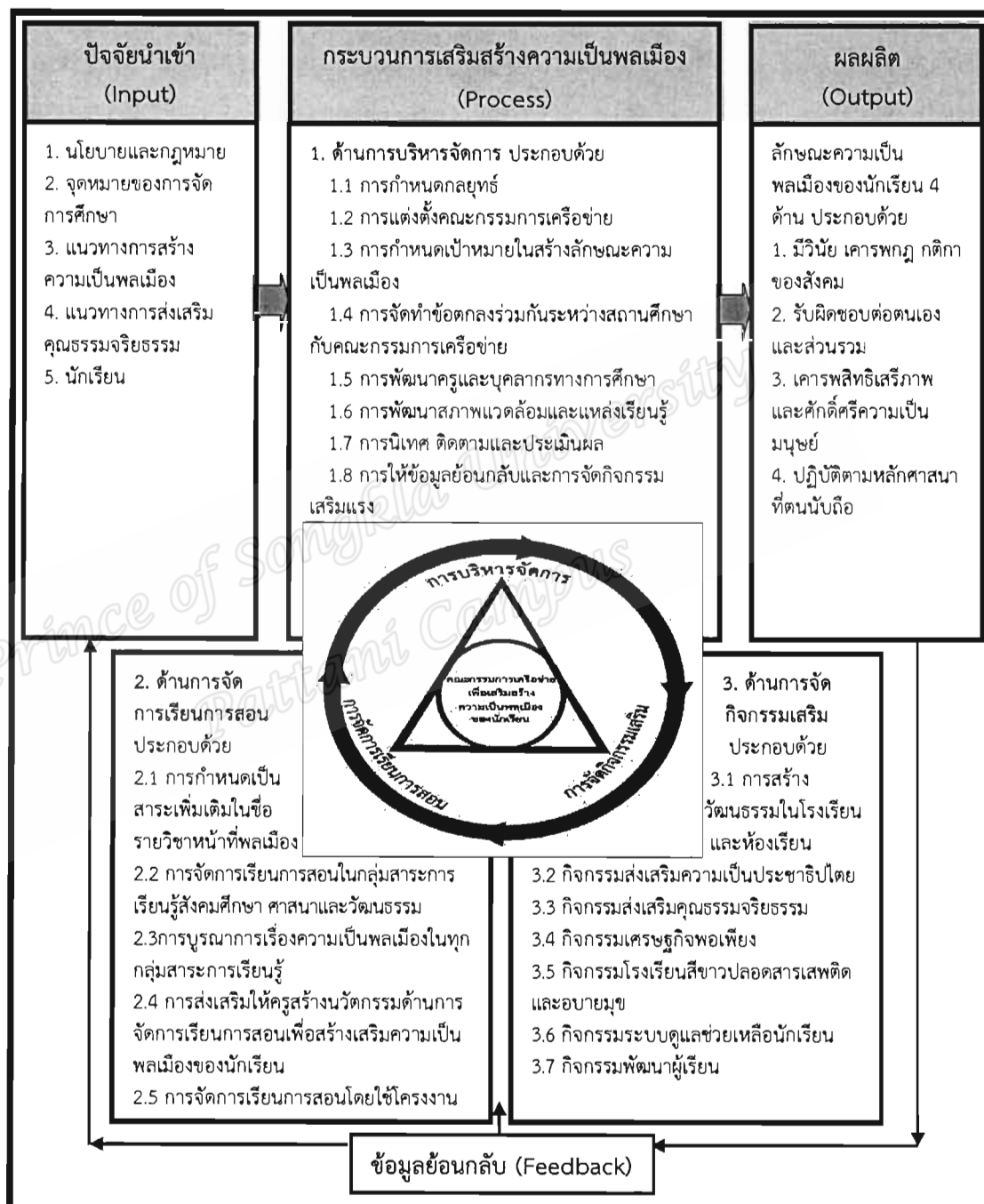
1.2.3 ด้านการจัดกิจกรรมเสริม ประกอบด้วย

- 1) การสร้างวัฒนธรรมในโรงเรียนและห้องเรียน
- 2) การจัดกิจกรรมส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย
- 3) การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม
- 4) การจัดกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง
- 5) การจัดกิจกรรมโรงเรียนสีขาวปลอดสารเสพติดและอบายมุข
- 6) การจัดกิจกรรมระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- 7) การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

1.3 ด้านผลผลิต (Output) ประกอบด้วยลักษณะความเป็นพลเมือง ดังต่อไปนี้

- 1.3.1 มีวินัย เคารพกฎ กติกาของสังคม
- 1.3.2 รับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม
- 1.3.3 เคารพสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
- 1.3.4 ปฏิบัติตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ

2. ร่างรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังแสดงรายละเอียดตามภาพประกอบ 9

ภาพประกอบ 9 ร่างรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

3. การประเมินความเหมาะสมและความพึงพอใจในการทดลองใช้และพัฒนา รูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

3.1 การประเมินความเหมาะสมและความความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหาร สถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

พบว่ารูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในภาพรวมและราย ด้านมีความเหมาะสมและความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด

3.2 การประเมินความพึงพอใจหลังการทดลองใช้รูปแบบการบริหารสถานศึกษา เพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น พื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

พบว่า ผู้บริหาร ครูและประธานคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างความเป็น พลเมืองของนักเรียนมีระดับความพึงพอใจหลังการใช้รูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริม ความเป็นพลเมืองของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสาม จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การกำหนด เป้าหมายในสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน มีผลการประเมินความพึงพอใจในระดับมาก ที่สุด

4. ผลการวิจัยระยะที่ 4 การสรุปและยืนยันรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการสรุปและยืนยันรูปแบบโดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ทำให้ได้รูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังแสดงรายละเอียดตามภาพประกอบ 10

ภาพประกอบ 10 รูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การอภิปรายผล

จากผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเชิงระบบ ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอการอภิปรายผลการศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

1. ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) มีองค์ประกอบ 4 ข้อ คือ 1) นโยบายและกฎหมาย 2) จุดหมายของการจัดการศึกษา 3) แนวทางการสร้างความเป็นพลเมือง และ 4) นักเรียน โดยมีแนวทางในการดำเนินการ คือ (1) ผู้บริหารสถานศึกษาหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายชี้แจงจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา แนวคิด ทฤษฎี หลักการเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม แนวทางการสร้างความเป็นพลเมือง ในการประชุมครูและบุคลากรของสถานศึกษา (2) การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หลักการเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม แนวทางการสร้างความเป็นพลเมือง (3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันของครูและบุคลากรทางการศึกษา (4) การศึกษาดูงานสถานศึกษาที่เป็นแบบอย่างในเรื่องของการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการสร้างความเป็นพลเมือง และ (5) การศึกษานักเรียนเป็นรายบุคคล โดยครูทุกคนมีการศึกษาถึงลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนแต่ละคนก่อนนำรูปแบบนี้ไปใช้ การดำเนินการตามที่กล่าวมานี้ สอดคล้องกับ Campbell และคณะ (1983) ได้นำเสนองานบริหารจัดการสถานศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนไว้ว่าต้องมีการกำหนดนโยบาย เป้าหมาย และกฎของโรงเรียนเพื่อเป็นกรอบแนวทางการดำเนินงาน มีการจัดตั้งและประสานงานในองค์กรเพื่อการนำนโยบาย แผนงาน โครงการไปสู่การปฏิบัติ จัดหาแหล่งสนับสนุนทรัพยากร รวมถึงการบริหารทรัพยากรและงบประมาณให้เพียงพอและประสบผลสำเร็จ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาทของผู้บริหารในการบริหารจัดการสถานศึกษา กล่าวโดยเฉพาะเรื่องของการสร้างความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อมีการดำเนินการตามรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของนักเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น ปัจจัยนำเข้าข้างต้นดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นมีความสำคัญสำหรับการนำมาให้ผู้บริหารและครูทุกคนได้ร่วมกันดำเนินการเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมสู่การดำเนินการตามกระบวนการเสริมสร้างความเป็นพลเมือง

จากการนำแนวทางการดำเนินการปัจจัยนำเข้าไปปฏิบัติกับโรงเรียนที่เป็นกลุ่มทดลองและพัฒนาารูปแบบ พบว่า การที่ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้รับผิดชอบได้ศึกษาทำความเข้าใจกับการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนอย่างลึกซึ้งและชัดเจนในรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ จนสามารถชี้แจงจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาและแนวทางในการสร้างความเป็นเมืองให้กับครูและบุคลากรทางการศึกษาได้ ทำให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียนทุกคนรับรู้และเข้าใจในการดำเนินการที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม รวมไปถึงการจัดเตรียมความพร้อมของทรัพยากรในการดำเนินการต่างๆ ได้แก่ การจัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของครูและบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ การจัดให้มีการพัฒนาตนเองของครูและบุคลากรทางการศึกษาด้วยการศึกษาดูงานโรงเรียนที่เป็นแบบอย่างในเรื่องของการพัฒนาความเป็นพลเมืองของนักเรียนจนประสบผลสำเร็จ และการสนับสนุนให้ครูมีการศึกษาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนเป็นรายบุคคล เพื่อเป็น

ข้อมูลในการวางแผนจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการและคุณลักษณะเฉพาะของนักเรียนแต่ละคน ซึ่งการศึกษานักเรียนเป็นรายบุคคลนี้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองเป็นอย่างมาก เพราะทำให้ครูผู้สอนได้ทราบคุณลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนแต่ละคน แล้วนำไปวางแผนในการออกแบบกิจกรรมการส่งเสริมความเป็นพลเมืองให้สอดคล้องกับการพัฒนานักเรียนทุกคนได้เป็นอย่างดี ดังที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2554 ก) ได้กำหนดยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง โดยการพัฒนาระบบการเรียนการสอนและกิจกรรมในเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองและความเป็นประชาธิปไตยให้กับนักเรียน โดยจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับระดับชั้นและช่วงวัยของนักเรียน เน้นกระบวนการทำงานกลุ่มและฝึกให้นักเรียนเกิดทักษะพื้นฐานของความเป็นพลเมือง คือ การเคารพกฎกติกา การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น มีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น คำนึงถึงส่วนรวม และมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสังคม ผ่านการลงมือทำโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ที่สถานศึกษาและผู้ปกครองมีส่วนร่วม เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองให้เป็นพลเมือง ซึ่งสามารถจัดเนื้อหาและกิจกรรมให้เหมาะสมกับระดับชั้นและช่วงวัยของนักเรียนได้

2. ด้านกระบวนการ (Process)

ด้านกระบวนการ (Process) ในรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การบริหารจัดการเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน 2) การจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน และ 3) การจัดกิจกรรมเสริมเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 การบริหารจัดการเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน

2.1.1 การกำหนดกลยุทธ์ในการสร้างความเป็นพลเมือง

การบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนเป็นภารกิจที่สำคัญของสถานศึกษานอกเหนือจากการบริหารงานวิชาการที่มุ่งเน้นให้นักเรียนเป็นคนเก่ง แต่การสร้างเสริมความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียนก็เปรียบเสมือนการสร้างให้นักเรียนเป็นคนดีควบคู่ไปกับการสร้างคนเก่ง เพื่อให้เด็กนักเรียนมีทั้งความเก่งและความดี ดังที่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้กล่าวไว้ในมาตรา 6 ว่าการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีกลยุทธ์ในการบริหารจัดการศึกษาเพื่อสร้างให้นักเรียนเกิดการพัฒนาการทางด้านสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ และด้านคุณธรรม จริยธรรมไปพร้อมๆ กัน

จากการทดลองและพัฒนาารูปแบบร่วมกับสถานศึกษาทำให้ผู้วิจัยได้ค้นพบแนวทางการดำเนินงานเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนที่เป็นสภาพจริงของสถานศึกษา และการดำเนินงานในแต่ละสถานศึกษาก็จะแตกต่างกันไปตามบริบทของสถานศึกษา ซึ่งการดำเนินงาน

ขั้นแรกของการบริหารจัดการเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนก็คือการกำหนดกลยุทธ์ในการสร้างความเป็นพลเมืองของสถานศึกษา การกำหนดกลยุทธ์ของสถานศึกษาในด้านการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จึงจำเป็นจะต้องระบุถึงเรื่องการสร้างความเป็นพลเมืองของนักเรียน ดังเช่น กระทรวงศึกษาธิการก็ได้ให้ความสำคัญของการสร้างความเป็นพลเมือง จึงได้กำหนดกลยุทธ์ในแผนยุทธศาสตร์ที่ 1 ในแผน พัฒนาการศึกษาระบบการศึกษาธิการ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2559-2564) ซึ่งจุดเด่นประการสำคัญของแผนพัฒนาการศึกษาฯ ฉบับนี้ ก็คือ การกำหนดเป้าหมายด้านคุณภาพผู้เรียน ที่ได้ให้ความสำคัญต่อระดับความสำเร็จด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนควบคู่กับระดับความสำเร็จในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และความเป็นพลเมืองของผู้เรียน(กระทรวงศึกษาธิการ, 2559) ซึ่งก่อนหน้านี้สถานศึกษาที่เข้าร่วมพัฒนารูปแบบไม่ได้ระบุเรื่องการสร้างความเป็นพลเมืองไว้ในกลยุทธ์ของสถานศึกษา แต่เมื่อเข้าร่วมการพัฒนารูปแบบแล้วสถานศึกษาก็มีการปรับข้อความในกลยุทธ์ด้านการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ซึ่งเป็นการกำหนดกลยุทธ์ที่ใช้เป้าหมายของการดำเนินงานก็คือมุ่งตอบสนองแก่ผู้รับผลประโยชน์คือผู้เรียนเป็นหลัก ตามแนวทางการกำหนดประเด็นกลยุทธ์ของโรงเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553 ค) ซึ่งการกำหนดเรื่องของการสร้างความเป็นพลเมืองของนักเรียนให้เป็นกลยุทธ์ของสถานศึกษามีความสำคัญที่จะช่วยสถานศึกษาได้มีการกำหนดทิศทางการดำเนินงานเป็นรูปธรรมและชัดเจนมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ Campbell และคณะ (1983) ที่ว่าการกำหนดกลยุทธ์ และมาตรการที่นำไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโรงเรียน ซึ่งเป็นภาระงานบริหารจัดการสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาโดยตรง

2.1.2 การแต่งตั้งคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน

ในการแต่งตั้งคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของนักเรียน พบว่า โรงเรียนที่ทดลองมีการดำเนินการใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) แต่งตั้งคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจากคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทุกคน 2) แต่งตั้งคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจากคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทุกคน และมีการแต่งตั้งบุคคลเพิ่มเติม เช่น ผู้ปกครอง ครู ผู้นำชุมชน เป็นต้น และ 3) แต่งตั้งคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองขึ้นมาใหม่ สอดคล้องกับรายงานการวิจัยของสำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ (2561) ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนในระดับสถานศึกษาว่า ควรสนับสนุน ส่งเสริมให้สถาบันครอบครัว ชุมชน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองของผู้เรียน

จากการดำเนินการของโรงเรียนที่ทำการทดลองและพัฒนารูปแบบ พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นโรงเรียนขนาดกลางขึ้นไป จะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนในลักษณะของการแต่งตั้งคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจากคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทุกคนเพราะจำนวนของคณะกรรมการสถานศึกษามีมากถึง 15 คน และผ่านการพิจารณาแล้วว่าคณะกรรมการในกลุ่มนี้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการร่วมกันขับเคลื่อนการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียนในโรงเรียนได้ จึง

ไม่ต้องสรรหาเพื่อแต่งตั้งเพิ่มเติม ส่วนโรงเรียนขนาดเล็กจะมีการแต่งตั้งบุคคลเพิ่มเติมจาก คณะกรรมการสถานศึกษาชุดเดิมอันเนื่องมาจากว่า มีจำนวนคณะกรรมการเพียง 9 คน จึงมีการ แต่งตั้งผู้ปกครอง ครู หรือผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนช่วยในการขับเคลื่อนการสร้างความเป็นพลเมือง ให้กับนักเรียน ทั้งนี้หนึ่งโรงเรียนจากโรงเรียนที่ทำการทดลองมีการแต่งตั้งคณะกรรมการเครือข่ายขึ้นมา ใหม่ เหตุเนื่องมาจากการพิจารณาโดยผู้บริหารและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องแล้วว่า คณะกรรมการ สถานศึกษาในชุดนี้ยังขาดผู้มีความรู้ในเรื่องของความเป็นพลเมือง และยังขาดประสิทธิภาพในเชิงของ การบริหารจัดการ จึงได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองขึ้นมาใหม่ แต่ ถึงอย่างไรก็ตามการจะแต่งตั้งคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน นั้น ผู้บริหารต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับนักเรียนและโรงเรียนเป็นสำคัญ รวมไปถึงการ พิจารณาความเหมาะสมของบุคคลที่จะมาทำหน้าที่ในการเป็นคณะกรรมการ เพื่อเป็นกำลังสำคัญใน การสนับสนุนให้ผู้บริหารโรงเรียนมีความความคล่องตัวสูงในการดำเนินการขับเคลื่อนการทำงานของ คณะกรรมการสถานศึกษา เพราะในการดำเนินงานการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองจำเป็นที่จะต้อง อาศัยความร่วมมือของบุคคลหลายฝ่ายจึงจะทำให้เกิดผลสำเร็จได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังที่ศุภมาส ช่างมี และจิตติมา วรณศรี (2561) ได้กล่าวว่า การดำเนินการส่งเสริมความเป็นพลเมืองต้องใช้กระบวนการ บริหารแบบมีส่วนร่วมในรูปของคณะกรรมการส่งเสริมความเป็นพลเมืองและมีผู้รับผิดชอบชัดเจน จึง จะทำให้การส่งเสริมความเป็นพลเมืองประสบความสำเร็จ

2.1.3 การกำหนดเป้าหมายในสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน

การกำหนดเป้าหมายในการสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน โรงเรียนได้ดำเนินการจัดประชุมคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง โดยให้ คณะกรรมการแต่ละคนนำเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองที่ต้องการให้เกิด ขึ้นกับนักเรียนในโรงเรียน แล้วร่วมกันพิจารณาเลือกลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนเพื่อ นำไปสู่การกำหนดเป้าหมายลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน รวมทั้งการร่วมกันนำเสนอวิธีการ ที่จะสร้างเสริมความเป็นพลเมืองได้ตามเป้าหมายที่กำหนด สอดคล้องกับงานวิจัยของ Giron (2012) ได้ทำการศึกษาเรื่องการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดี พบว่า มีความหลากหลายมากในการ จัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้น บางคนเน้นการศึกษาของบุคลิกภาพ พลเมืองที่มีความรับผิดชอบ ขณะที่คนอื่นใช้ทั้งวิธีการมีส่วนร่วมหรือการมีความยุติธรรมเป็นการศึกษาเพื่อ ความเป็นพลเมือง เหล่านี้คือทิศทางที่แตกต่างกันนำไปสู่วิธีการที่แตกต่างกันเพื่อการเรียนการสอน เกี่ยวกับการเป็นพลเมือง กล่าวคือการจะกำหนดเป้าหมายในการสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นกับ นักเรียนได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายในการพิจารณาว่า ในจะดำเนินการพัฒนา ความเป็นพลเมืองอย่างไรให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนและเหมาะสมกับนักเรียน เพื่อนำไปสู่ การบรรลุเป้าหมายที่กำหนดคือการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียนได้อย่างเป็นรูปธรรม

จากการพัฒนารูปแบบร่วมกับโรงเรียนกลุ่มทดลองและพัฒนารูปแบบ พบว่า โรงเรียนส่วนมากมีการกำหนดเป้าหมายในการสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน เกี่ยวกับความมีวินัย รองลงมาคือ ความรับผิดชอบ ทั้งนี้เนื่องจากความมีวินัย และความรับผิดชอบต่อ เป็นคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนที่จะนำไปสู่การสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองในด้านอื่นๆ ได้

ประกอบกับบริบทในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ การจัดการศึกษาที่ยังไม่ได้คุณภาพ ทั้งนี้เนื่องจากการจัดการศึกษาที่ผ่านมาไม่สามารถพัฒนาการเรียนรู้ของคนในสังคมไทยให้สามารถปรับตัวและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสม (พฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์, 2553) โดยเฉพาะบริบทของนักเรียนโรงเรียนกลุ่มทดลองยังเป็นนักเรียนที่ต้องเร่งพัฒนาในเรื่องของควมมีวินัยและความรับผิดชอบ เพื่อให้สามารถนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาในพื้นที่ให้สูงขึ้น โรงเรียนจึงได้มีการสร้างวัฒนธรรมระดับโรงเรียน ได้แก่ นักเรียนจะต้องรู้ช่วงเวลาในการทำกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน เช่น เวลามาโรงเรียน เวลาทำกิจกรรมหน้าเสาธง เวลาเข้าเรียนวิชาแรก เวลาพักกลางวัน เวลาเลิกเรียน นอกจากนี้นักเรียนจะต้องรู้เกี่ยวกับเครื่องแต่งกายที่ถูกต้องของโรงเรียน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นวัฒนธรรมที่โรงเรียนได้ทำข้อตกลงกับผู้ปกครองนักเรียนและนักเรียน วัฒนธรรมระดับห้องเรียน เช่น การไม่พูดภาษาถิ่นในห้องเรียน พูดคำสุภาพ ไม่พูดคำหยาบ ปิดไฟฟ้า พัดลม และโทรทัศน์เมื่อเลิกใช้ ต้องขออนุญาตคุณครูทุกครั้งเมื่อออกนอกห้องเรียน การกำหนดผู้รับผิดชอบทำความสะอาดห้องเรียนประจำวัน ไม่วิ่งเล่นและส่งเสียงดังในห้องเรียน ช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดของห้องเรียน เป็นต้น กิจกรรมที่กล่าวมานี้เป็นวิธีการของโรงเรียนกลุ่มทดลองที่ใช้ดำเนินการในการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองเรื่องควมมีวินัยและความรับผิดชอบของนักเรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Zhang (2011) ได้ศึกษาเรื่องการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในประเทศจีน พบว่า บรรยากาศในชั้นเรียนทั้งหมดและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนอกหลักสูตรมีผลต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองของผู้เรียน ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการกิจกรรมเหล่านี้ส่งผลให้นักเรียนร้อยละ 80 เกิดควมมีวินัยและความรับผิดชอบในระดับดีมาก

2.1.4 การจัดทำข้อตกลงร่วมกันระหว่างสถานศึกษา กับ คณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน

โดยทุกโรงเรียนได้ดำเนินการจัดทำข้อตกลงร่วมกันเป็นลายลักษณ์อักษรระหว่างสถานศึกษา กับ คณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน ในวันที่ประชุมคณะกรรมการเครือข่าย ทั้งนี้เพื่อจะให้คณะกรรมการเครือข่ายได้เกิดความตระหนักที่จะร่วมมือกับโรงเรียนในการสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนในทุกๆ ด้าน ซึ่งในการทำข้อตกลงร่วมกันก็จะเป็นเครื่องยืนยันถึงความร่วมมือที่จะช่วยกันดำเนินงานในการพัฒนาความเป็นพลเมืองของนักเรียน จึงจำเป็นที่จะต้องมีการทำข้อตกลงร่วมกันเพื่อให้งานนั้นบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ซึ่งจะทำเป็นหนังสือที่มีข้อความระบุถึงหลักเกณฑ์ วิธีการและบทบาทให้บุคคลที่เกี่ยวข้องต้องปฏิบัติหรือดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งตามที่ตกลงหรือตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินงานของโรงเรียนมาตรฐานสากลที่ว่า เมื่อผู้บริหารของเครือข่ายเห็นความสำคัญ และประโยชน์ร่วมกัน และตกลงเป็นการเบื้องต้นที่จะร่วมมือเป็นเครือข่าย เพื่อให้เกิดแนวทางการดำเนินงาน จัดกิจกรรม สร้างข้อตกลง และร่วมวางแผน (Partnership Agreement & Action Planning) เพื่อให้เกิดแนวทางการร่วมมือที่ชัดเจน ก็จะมีการสร้างข้อตกลงและร่วมวางแผนต่อไป (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553 ง)

จากการนำรูปแบบไปพัฒนาร่วมกับโรงเรียนกลุ่มทดลองและพัฒนาารูปแบบพบว่า ในการทำข้อตกลงร่วมกันระหว่างคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของนักเรียนกับสถานศึกษา โดยทำเป็นหนังสือและมีการลงนามระหว่างประธานคณะกรรมการเครือข่าย

เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของนักเรียนกับผู้บริหารสถานศึกษา ก็จะส่งผลให้คณะกรรมการได้เกิด ความตระหนักและรู้สึกรู้ว่าตนเองมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเป็นพลเมืองของนักเรียนร่วมกับ สถานศึกษา มีแรงจูงใจที่อยากจะเข้ามาช่วยสถานศึกษาตามบทบาทที่กำหนดในข้อตกลง ส่งผลให้ เกิดผลดีต่อสถานศึกษาในด้านการดำเนินการเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง โดยผู้บริหารสถานศึกษาก็ จะเกิดการตื่นตัวและนำไปกระตุ้นการทำงานของตนเองและครู เพื่อจะให้เกิดสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมาย ที่กำหนดขึ้น และจากการนำไปพัฒนาร่วมกับสถานศึกษาได้เกิดข้อเสนอแนะว่า ถ้าหากมีการทำ ข้อตกลงในระดับห้องเรียน กล่าวคือมีการทำข้อตกลงระหว่างครูกับผู้ปกครอง โดยให้ผู้ปกครอง นักเรียนทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างความเป็นพลเมืองของนักเรียนในครั้งนี้ด้วยก็อาจจะส่งผล ให้การสร้างความเป็นพลเมืองของนักเรียนเพิ่มมากขึ้น เพราะผู้ปกครองจะช่วยสร้างเสริมความเป็น พลเมืองของนักเรียนเมื่อนักเรียนอยู่ที่บ้านและในชุมชน ถ้าจะให้คณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้าง ความเป็นพลเมืองช่วยสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนเมื่ออยู่นอกสถานศึกษาคงไม่ทั่วถึงกับ นักเรียนทุกคน เพราะคณะกรรมการมีเพียงจำนวน 9-15 คน ถ้าสถานศึกษาได้สร้างข้อตกลงกับ ผู้ปกครองด้วยก็จะทำให้ผู้ปกครองสามารถช่วยสร้างเสริมความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียนทุกคนได้ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ 2 การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่ ครอบครัว และชุมชน กล่าวคือ การสร้างความเป็นพลเมืองในระบบการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายจะต้องสร้างความเป็น พลเมืองให้กับผู้ใหญ่ ครอบครัว ชุมชนที่ผู้เรียนเกี่ยวข้องไปพร้อมๆ กัน (สำนักงานเลขาธิการสภา การศึกษา, 2554 ก) ดังนั้นการที่ผู้ปกครองได้ร่วมกันดำเนินการในการสร้างเสริมความเป็นพลเมือง ให้กับลูกหลานก็จะเป็นไปตามยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของสำนักงาน เลขาธิการสภาการศึกษากำหนด

2.1.5 การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา

การสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ จะต้องให้ครูและบุคลากรทุกคนในสถานศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างลักษณะความเป็น พลเมือง ดังที่ ชวนคิด มะเสนะ (2559) ได้กล่าวว่า โดยทั่วไปแล้วการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการ ทำงานของบุคลากร เพื่อให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการได้นั้น เราจำเป็นต้องพัฒนาบุคลากรในด้าน ต่างๆ อย่างน้อย 3 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านความรู้ (Knowledge) 2) ด้านทักษะ (Skill) และ 3) ด้านทัศนคติ (Attitude) ฉะนั้นในการสร้างความเป็นพลเมืองให้แก่นักเรียนก็เช่นกันที่ครูและบุคลากร ทางการศึกษาจะต้องได้รับการพัฒนาเพื่อจะได้นำความรู้มาใช้ในการสร้างสรรค์โครงการ/กิจกรรมที่ สามารถสร้างเสริมความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียนได้

จากการพัฒนารูปแบบในสถานศึกษาที่เป็นกลุ่มทดลองและพัฒนารูปแบบ พบว่า สถานศึกษาได้มีแนวทางดำเนินการในการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ดังนี้ 1) การ ประชุมครูและบุคลากรทางการศึกษา 2) การศึกษาดูงานโรงเรียนต้นแบบด้านการสร้างความเป็น พลเมือง 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูและบุคลากรทางการศึกษา 4) การส่งความรู้ผ่านกลุ่ม โซเชียลมีเดียของสถานศึกษา 5) การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณ และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี 6) การเชิญผู้รู้มาให้ความรู้เกี่ยวกับความเป็นพลเมือง โดยเบื้องต้นครู และบุคลากรทางการศึกษาทุกคนในสถานศึกษาจะต้องได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ

การสร้างความเป็นพลเมืองของนักเรียน การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาในกรณีนี้เป็นการพัฒนาระหว่างการปฏิบัติงานจริง (On the Job Training) ซึ่งในการพัฒนาความเป็นพลเมืองของนักเรียนจะต้องอาศัยการดำเนินงานของครูและบุคลากรทางการศึกษาของสถานศึกษาทุกคน ซึ่งทุกคนก็มีบทบาทที่ช่วยสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน ได้แก่ บทบาทของครูผู้สอน โดยมีหลักการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดการเรียนรู้ที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล การจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพัฒนาการทางสมอง และการจัดการเรียนรู้ที่เน้นคุณธรรม จริยธรรม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553 ข) บทบาทของครูประจำชั้นที่จะช่วยปลูกฝังความเป็นพลเมืองของนักเรียนเมื่อนักเรียนร่วมกิจกรรมในห้องเรียน ดูแลนักเรียนที่ตนเองประจำชั้นในทุกเรื่อง เช่น เรื่องของสุขภาพอนามัย เรื่องของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ สอดส่องดูแลพฤติกรรมนักเรียน ควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมไม่ให้เกิดขึ้น บทบาทของครูรับผิดชอบโครงการ/กิจกรรม ที่จัดทำโครงการต่างๆ ที่คอยช่วยสนับสนุนในการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน ซึ่งบทบาทเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ส่งผลต่อการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน ที่ครูทุกคนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะและจิตวิทยาในการปฏิบัติหน้าที่ ดังนั้นในการสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนจึงต้องมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูและบุคลากรทางการศึกษาทุกคนจะต้องได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน

2.1.6 การพัฒนาสภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้

การพัฒนาสภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ เป็นหน้าที่ของสถานศึกษา ที่ผู้บริหารสถานศึกษาและครูจะต้องดำเนินการเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ จะส่งผลให้เกิดบรรยากาศที่ดีที่จะช่วยสร้างเสริมให้นักเรียนพร้อมที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเองทั้งด้านความรู้ ความสามารถ ด้านบุคลิกภาพ ด้านจิตใจและด้านสังคม ดังที่ Savage และ Savage (2010) กล่าวว่า สภาพแวดล้อมมีความสำคัญโดยส่งผลโดยตรงต่อผู้เรียนและมีส่วนช่วยเหลือต่อตัวนักเรียน

จากการทดลองและพัฒนารูปแบบในสถานศึกษาพบว่า สถานศึกษามีการดำเนินการพัฒนาสภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ ดังนี้ 1) การจัดทำกฎ ระเบียบ กติกาและข้อตกลงของสถานศึกษาที่เป็นลายลักษณ์อักษร และติดในบริเวณที่ทุกคนสามารถเห็นได้ 2) การจัดป้ายนิเทศความรู้ 3) การจัดป้ายนิเทศผลงานนักเรียน 4) การจัดห้องเรียนที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย สถานศึกษาที่มีการจัดสภาพแวดล้อมแหล่งเรียนที่ช่วยสร้างเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน ก็ส่งผลโดยตรงต่อลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน โดยการจัดกฎระเบียบ กติกา และข้อตกลงของสถานศึกษาและติดไว้ในบริเวณที่สามารถเห็นได้ เมื่อนักเรียนได้อ่านและทำความเข้าใจเกี่ยวกับกฎระเบียบ กติกา และข้อตกลงของสถานศึกษาจะทำให้นักเรียนได้ปฏิบัติตามระเบียบเหล่านั้น ทั้งนี้อยู่ที่ความเข้มงวดของผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่จะคอยควบคุมให้นักเรียนได้ปฏิบัติตามระเบียบนั้น เพราะการปฏิบัติตามกฎระเบียบนี้จะทำให้นักเรียนเป็นผู้มีวินัย และมีความรับผิดชอบ ตามเป้าหมายในสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนที่ได้กำหนดไว้สำหรับในเรื่องของการจัดป้ายนิเทศความรู้ ป้ายนิเทศผลงานนักเรียน และการจัดห้องเรียนที่ส่งเสริมประชาธิปไตย ซึ่งเป็นสร้างสภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ที่ช่วยส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน และควรให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการ

จัดสภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวกับการสร้างลักษณะความเป็นพลเมือง ซึ่งสอดคล้องกับ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2554) ที่ได้กล่าวไว้ว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษา ต้องมีวิธีการบริหารสถานศึกษาและสร้างบรรยากาศในสถานศึกษาให้เป็นบรรยากาศแห่งประชาธิปไตย หรือการสร้างแบบอย่างในการเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้น

2.1.7 การนิเทศ ติดตามและประเมินผล

การนิเทศ ติดตามการดำเนินงานการสร้างเสริมลักษณะความเป็นพลเมือง ของนักเรียน เพื่อเป็นการตรวจสอบการดำเนินงานการสร้างเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองของ นักเรียนของสถานศึกษา โดยมีสนับสนุน ให้คำปรึกษา แนะนำ ช่วยเหลือกันอย่างเป็นกัลยาณมิตร แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเป็นกำลังใจให้แก่กันและกัน ซึ่งจะช่วยให้เกิดความสามัคคี การทำงานเป็นทีม อันจะนำไปสู่ความสำเร็จและความยั่งยืนต่อไปในอนาคต (มูลนิธียุวสตรีคุณ, 2560) เป็นการช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้การสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนเกิดสัมฤทธิ์ผล

จากการทดลองและพัฒนา รูปแบบร่วมกับสถานศึกษาที่เป็นกลุ่มทดลอง พบว่า การดำเนินการด้านการนิเทศติดตามสถานศึกษามีการจัดการแต่งตั้งคณะกรรมการนิเทศติดตามการ ดำเนินงานการสร้างเสริมสร้างความเป็นพลเมืองของสถานศึกษา เพื่อทำการนิเทศ ติดตามการดำเนินของ สถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมความเป็นพลเมือง มีการนิเทศติดตามการจัดการเรียน การสอน นิเทศการดำเนินงานโครงการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมความเป็นพลเมือง การ นิเทศการพัฒนาตนเองของครูและบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งคณะกรรมการนิเทศติดตามจะมีหน้าที่ ติดตามความก้าวหน้า ช่วยแก้ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในขณะดำเนินงาน ผู้บริหารสถานศึกษามี บทบาทสำคัญในการนิเทศ ติดตามการดำเนินงานการสร้างเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน ทั้งนี้ก็เพราะว่าในการสร้างเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้อง ส่งเสริม สนับสนุนการดำเนินงานโครงการ/กิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ สร้างขวัญ ให้ กำลังใจ มีการสอบถามปัญหาและช่วยแก้ปัญหาได้ทันที ทั้งนี้การที่ผู้บริหารสถานศึกษาได้ให้ความสำคัญ และทำการนิเทศ ติดตามเรื่องการสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนด้วยตนเองจะทำให้ครู และบุคลากรทางการศึกษาเกิดความตระหนักในภารกิจที่จะต้องร่วมพลังกันสร้างลักษณะความเป็น พลเมืองของนักเรียนตามที่ได้ทำข้อตกลงไว้กับคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ของนักเรียน

การประเมินผลลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญต่อการสร้างลักษณะความเป็นพลเมือง โดยสถานศึกษาจะต้องมีการประเมินเป็นระยะๆ เพื่อจะได้ติดตามความก้าวหน้าของลักษณะความเป็นพลเมืองนักเรียนได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้น จะต้องมียุทธวิธีประเมินที่หลากหลาย เพื่อจะทำให้ได้ข้อมูลพฤติกรรมลักษณะความเป็นพลเมืองของ นักเรียนที่แท้จริง ลักษณะความเป็นพลเมืองที่นักเรียนได้การปลูกฝังและพัฒนา ผ่านการจัดการเรียน การสอน ผ่านการปฏิบัติตามโครงการ/กิจกรรมต่างของสถานศึกษา จนนักเรียนเกิดลักษณะความเป็น พลเมืองในตัวนักเรียน เพราะฉะนั้นการประเมินลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนซึ่งต้องใช้ข้อมูล จากการสังเกตพฤติกรรม ดังนั้นจึงต้องใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลพฤติกรรมนักเรียนเพื่อนำมา ประเมินและตัดสินผล (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553 ก)

จากการทดลองและพัฒนารูปแบบร่วมกับสถานศึกษา พบว่า สถานศึกษา ได้จัดทำคู่มือการวัดประเมินผลลักษณะความเป็นพลเมืองของสถานศึกษาและดำเนินการประเมินผล ลักษณะความเป็นพลเมืองตามแนวทางของสถานศึกษาที่ได้กำหนดขึ้น โดยให้สอดคล้องกับการจัด กิจกรรมการเรียนการสอนของครู การจัดกิจกรรมเสริมของแต่ละสถานศึกษา และเหมาะสมกับ ความรู้ความสามารถของนักเรียนแต่ละคน แต่สำหรับเครื่องมือประเมินผลของแต่ละสถานศึกษามี ความคล้ายคลึงกัน สามารถรวบรวมการประเมินผลลักษณะความเป็นพลเมืองได้ดังต่อไปนี้ 1) การ ประเมินผลคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ 2) การประเมินผลลักษณะความเป็น พลเมืองในการบูรณาการในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ 3) การประเมินผลการจัดทำโครงการที่ เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมความเป็นพลเมือง 4) การประเมินผลโครงการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ สร้างเสริมความเป็นพลเมือง 5) การประเมินผลลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนจากการสอบถาม คณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมือง

2.1.8 การให้ข้อมูลย้อนกลับและการจัดกิจกรรมเสริมแรง

การให้ข้อมูลย้อนกลับและการจัดกิจกรรมเสริมแรง กรทำโดยผู้บริหาร สถานศึกษา ครูและนักเรียนสะท้อนผลการประเมินให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้ทราบข้อมูลการสร้าง ลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน และจะได้นำไปกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาและปรับปรุงให้ ดียิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ ฤตินันท์ สมุทร์ทัย และคณะ (2560) ซึ่งได้ทำวิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างวินัย นักเรียนในสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กล่าวว่า การให้ข้อมูลย้อนกลับ เป็นการทบทวน ปรับปรุง และพัฒนา โดยการนำผลจากการนิเทศ ติดตาม และประเมินมาใช้ในการพัฒนาปรับปรุง พัฒนาดำเนินการเสริมสร้างวินัยนักเรียน ทั้งในระหว่างการทำงานและหลังการทำงานการให้ ข้อมูลย้อนกลับเป็นการสื่อสารที่ช่วยให้พฤติกรรมที่ดียังคงมีต่อไป และลดพฤติกรรมที่เป็นปัญหา เกิด การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี การให้ข้อมูลย้อนกลับที่ดีควรใช้เทคนิคในการสื่อสารด้าน บวก เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดี สร้างแรงจูงใจที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขตนเองจากภายในอย่างถาวร ครู สามารถนำไปใช้เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมที่ดีขึ้นและแก้ไขเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม

จากการทดลองและพัฒนารูปแบบร่วมกับสถานศึกษา พบว่าสถานศึกษามี การดำเนินงานในเรื่องของการให้ข้อมูลย้อนกลับและการจัดกิจกรรมเสริมแรง ดังนี้ 1) การสร้างความ ใกล้ชิด เอาใจใส่ให้นักเรียนเป็นรายบุคคล 2) การพูดคุยกับนักเรียนเพื่อให้นักเรียนปรับเปลี่ยนพฤติกรรม 3) การยกย่องชมเชยและให้กำลังใจนักเรียนที่มีพฤติกรรมที่ดีขึ้น 4) การรายงานพฤติกรรมของ นักเรียนให้ผู้ปกครองทราบ ซึ่งการสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนการให้ข้อมูลย้อนกลับ ก็นับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก ทั้งนี้เมื่อครูได้ทำการประเมินผลลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนก็จะ ทำให้ทราบระดับของลักษณะความเป็นพลเมืองในตัวนักเรียน หลังจากนั้นครูจำเป็นต้องสร้างความ ใกล้ชิด เอาใจใส่ให้นักเรียน และให้ข้อมูลย้อนกลับโดยการพูดคุยกับนักเรียนโดยตรงเพื่อให้เกิดการ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่นำไปสู่การมีลักษณะความเป็นพลเมืองในระดับที่สูงขึ้น สำหรับนักเรียนที่ ลักษณะความเป็นพลเมืองอยู่ในระดับดีแล้ว ครูจะต้องมีการยกย่องและให้กำลังใจ เช่นการยกย่อง ชมเชยในห้องเรียน ในที่ประชุมของนักเรียนทั้งโรงเรียน มีการจัดสรรทุนการศึกษาให้นักเรียนที่มี ลักษณะความเป็นพลเมือง นอกจากนั้นครูได้มีการรายงานพฤติกรรมของนักเรียนให้ผู้ปกครองทราบ

2.2 การจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นการสร้างเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูทุกคนจะต้องมีความรู้พื้นฐานในการสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองและมีการสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองในขณะจัดกิจกรรมการจัดการเรียนการสอน ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนครูควรเน้นให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ตามที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2554 ก) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์การพัฒนาการสร้างความเป็นพลเมืองดี โดยที่วัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการศึกษาในรูปแบบกิจกรรมที่เน้นกระบวนการคิดวิเคราะห์ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเน้นการลงมือปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะรอบด้าน เพื่อประโยชน์ของตนเองและสังคม ทั้งนี้ครูจะต้องมีการวางแผนการจัดการเรียนการสอนเพื่อที่จะได้จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับลักษณะความเป็นพลเมืองที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับนักเรียน

จากการทดลองและพัฒนารูปแบบร่วมกับสถานศึกษา พบว่า สถานศึกษามีการดำเนินการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบดังต่อไปนี้ 1) การกำหนดเป็นสาระเพิ่มเติมในชื่อรายวิชาหน้าที่พลเมือง 2) การบูรณาการเรื่องความเป็นพลเมืองในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ 3) การจัดการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และ 4) การจัดการเรียนการสอนโดยใช้โครงงาน ซึ่งแต่ละสถานศึกษาสามารถดำเนินการได้มากกว่า 1 รูปแบบ สำหรับการกำหนดเป็นสาระเพิ่มเติมรายวิชาหน้าที่พลเมืองนั้น รัฐบาลมีนโยบายที่ต้องการให้มีการส่งเสริมเด็กและเยาวชนของชาติ ได้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประวัติศาสตร์ความเป็นไทย รักชาติ ศาสนา และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ และเป็นพลเมืองที่ดีในระบอบประชาธิปไตย มีความปรองดอง สมานฉันท์เพื่อสันติสุขในสังคมไทย จึงให้กระทรวงศึกษาธิการประกาศให้สถานศึกษาทุกสังกัดเพิ่มวิชาหน้าที่พลเมืองลงในหลักสูตรสถานศึกษา โดยจัดเป็นรายวิชาเพิ่มเติม ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในทุกระดับชั้นและทุกช่วงชั้นของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งส่งผลให้สถานศึกษาทุกสังกัดเกิดการตื่นตัวในเรื่องของการดำเนินการจัดการเรียนการสอนรายวิชาเพิ่มเติมหน้าที่พลเมืองสำหรับการบูรณาการเรื่องความเป็นพลเมืองในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2560) ได้กล่าวว่า การบูรณาการคุณธรรมในการเรียนการสอนจะช่วยให้กิจกรรมในการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมมีความต่อเนื่อง เป็นการฝึกอุปนิสัยที่ดีให้กับนักเรียนได้ตลอดเวลา ได้ฝึกจนติดเป็นนิสัย เมื่อจบการศึกษาแล้วยังมีอุปนิสัยที่ดีติดตัวไปตลอด และได้กล่าวถึงวิธีการบูรณาการมีดังนี้ 1) การนำคุณธรรม จริยธรรมไปเป็นสาระการเรียนรู้ 2) การบูรณาการเชิงเนื้อหาสาระเชื่อมโยงกัน 3) การบูรณาการความรู้ แนวคิดกับคุณธรรม ความเชื่อ แนวคิดหลักธรรมคำสอนทางศาสนา 4) การบูรณาการคุณธรรมกับการปฏิบัติ 5) การบูรณาการคุณธรรม กับชีวิตจริงของผู้เรียน สำหรับการจัดการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้กำหนดสาระไว้ 5 สาระ ดังนี้ สาระที่ 1 ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์ สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ และสาระที่ 5 ภูมิศาสตร์ ดังจะเห็นว่าในสาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ได้กำหนดเรื่องของหน้าที่พลเมืองไว้ในสาระนี้ด้วย ซึ่งนักเรียนทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจะต้องเรียนและต้อง

ผ่านตัวชี้วัดในสารบัญชานี้ด้วย และสำหรับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้โครงงาน ต้องเป็นโครงงานที่ส่งผลต่อการสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน โดยโครงงานที่ทำขึ้นนั้นต้องเป็นโครงงานคุณธรรมที่ผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียน โดยให้นักเรียนคิด เลือกลงมือทำโครงงานที่ตรงกับความสามารถ ความถนัด และความสนใจของนักเรียน โดยมีกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ค้นคว้าและลงมือฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง ซึ่งสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2561) ได้กล่าวว่า โรงเรียนสามารถดำเนินการตามรูปแบบ กลไกการเสริมสร้างวินัยในสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านความรับผิดชอบและการตรงต่อเวลา ใน 3 แนวทาง โดยมี 2 แนวทางที่ได้กล่าวถึง การบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอน การจัดทำโครงงานเพื่อเสริมสร้างวินัยโดยนักเรียน ดังนั้นในการสร้างลักษณะความเป็นพลเมือง โดยเน้นในการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบต่างๆ ส่งผลให้มีการปลูกฝังลักษณะความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นกับนักเรียนอย่างเข้มข้นและยั่งยืน

2.3 การจัดกิจกรรมเสริมเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน

การจัดกิจกรรมเสริมเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน ประกอบด้วย

1) การสร้างวัฒนธรรมในโรงเรียนและห้องเรียน 2) การจัดกิจกรรมส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย 3) การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม 4) การจัดกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง 5) การจัดกิจกรรมโรงเรียนสีขาวปลอดสารเสพติดและอบายมุข 6) การจัดกิจกรรมระบบดูแลช่วยเหลือ นักเรียน 7) การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของกรวรรณ เกียรติไกรวัลศิริ (2557) ที่พบว่าการจัดกิจกรรมเสริมมีความสำคัญกับการสร้างเสริมความเป็นเมือง โดยวัฒนธรรมและการจัดกิจกรรมนักเรียนที่เกิดขึ้นในสถานศึกษาจะต้องจัดกระบวนการให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และสร้างเสริมทักษะที่สำคัญสำหรับพลเมือง ได้แก่ การส่งเสริมพัฒนาบุคลิกภาพ ความรับผิดชอบ รู้จักเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักเคารพกฎระเบียบ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และยังสอดคล้องกับพิมพ์ตะวัน จันทัน (2559) ที่กล่าวว่าการจัดรูปแบบโครงการ/กิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีนั้นสามารถทำได้หลายประการภายใต้กรอบเป้าหมายหรือตัวชี้วัดที่กำหนด การจัดรูปแบบโครงการ/กิจกรรมนั้นจะเน้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์ และการมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมที่ครูออกแบบตามความเหมาะสมของเนื้อหาและความต้องการของผู้เรียน

จากการทดลองและพัฒนารูปแบบร่วมกับสถานศึกษา พบว่า กิจกรรมเสริมทุกกิจกรรมมีความสำคัญมากกับการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียน แม้การจัดกระบวนการเรียนรู้จะมีการสอดแทรกเรื่องของความเป็นพลเมืองไว้ในทุกรายวิชา แต่เป้าหมายหลักของการจัดการเรียนรู้คือการบรรลุตัวชี้วัดตามหลักสูตรที่กำหนด ดังนั้นกิจกรรมเสริมของโรงเรียนจึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นกับนักเรียนได้โดยตรง ครูผู้สอนจึงต้องกำหนดเป้าหมายของกิจกรรมแต่ละกิจกรรมให้ชัดเจนว่านักเรียนต้องเกิดความเป็นพลเมืองในเรื่องใด กำหนดกระบวนการในการจัดกิจกรรมที่ระบุบทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งคณะกรรมการเครือข่าย คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม รวมไปถึงการประเมินผลเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง วิธีการที่กล่าวมานี้เมื่อโรงเรียนนำสู่การปฏิบัติทำให้เห็นถึงผลสำเร็จที่เกิดขึ้นตามมา เห็นได้อย่างชัดเจนว่ากิจกรรมเสริมสามารถสร้างเสริมความเป็นพลเมือง

ให้กับนักเรียนได้เป็นอย่างมาก จึงควรเป็นกิจกรรมที่โรงเรียนทุกโรงต้องนำไปดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมจึงจะช่วยในการพัฒนาและสร้างเสริมความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียนได้อย่างยั่งยืน

1.3 ด้านผลผลิต (Output) จากการทำวิจัยได้ทำการสังเคราะห์เอกสารและสอบถามผู้ให้ข้อมูลสำคัญของโรงเรียนที่เป็นกลุ่มทดลองในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า คุณลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย 1) มีวินัย เคารพกฎ กติกาของสังคม 2) รับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม 3) เคารพสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ และ 4) ปฏิบัติตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ สอดคล้องกับที่ คณิตา นิจจรัลกุล, บัณฑิต ดุลยรักษ์, จุฑา ธรรมชาติ และ สมนึก แก้วมีศรี (2560) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ สภาพการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดีแก่นักเรียนในพื้นที่เสี่ยงภัยจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า ด้านคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่มีการส่งเสริมและปฏิบัติ ได้แก่ การปฏิบัติตามหลักศาสนา รักชาติ ศาสน์กษัตริย์การยึดมั่นและศรัทธาในการปกครอง ระบอบประชาธิปไตย ความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น การคิดถึงส่วนรวมมีจิตสาธารณะ การเคารพกติกาแบบง่ายๆ ในห้องเรียน การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม การเคารพความแตกต่างทางวัฒนธรรม และการแก้ปัญหา ความขัดแย้งโดยไม่ใช้กำลัง ซึ่งจะเห็นได้ว่าการคุณลักษณะความเป็นพลเมืองที่สำคัญที่ต้องการให้เกิดกับนักเรียนนั้นเป็นพื้นฐานสำคัญของการเป็นคนดีของสังคม ดังนั้นการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นกับนักเรียนในทุกระดับชั้นจึงมีความจำเป็นและเป็นหน้าที่ของผู้บริหารระดับสูงหรือระดับนโยบายที่ต้องให้ความสำคัญและตระหนักว่า การสร้างเสริมความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นกับนักเรียนในทุกพื้นที่ของประเทศไทยจะทำให้เด็กและเยาวชนของชาติไทยเราเติบโตขึ้นไปเป็นพลเมืองดีของประเทศและเป็นพลโลกที่สมบูรณ์ การกำหนดความเป็นพลเมืองที่เป็นรูปธรรมเพื่อให้เห็นเป้าหมายของการพัฒนาจึงเป็นสิ่งแรกที่สำคัญในการวางแผนการบริหารสถานศึกษาเพื่อนำไปสู่การหาวิธีการในการพัฒนาความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นกับนักเรียนได้อย่างเป็นรูปธรรม

ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบความสอดคล้องของรูปแบบการบริหารจัดการศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ กับรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศญี่ปุ่น สิงคโปร์ และเยอรมัน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

สำหรับประเทศญี่ปุ่น ที่ทุกประเทศทั่วโลกยอมรับว่าประชาชนชาวญี่ปุ่นเป็นบุคคลที่มีความมีวินัยมากที่สุดในโลก เลิศพร อุดมพงษ์ (มปป.) ได้กล่าวว่า การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศญี่ปุ่น จะมีเนื้อหาวิชาพลเมือง เป็นศูนย์กลางของการสร้างความเป็นพลเมือง โดยอาศัยฐานของการตระหนักในประชาธิปไตย และความรู้ ความเข้าใจในสิทธิมนุษยชน เนื้อหาหลายส่วนในวิชานี้ครอบคลุมเรื่องความเป็นพลเมือง เช่น ความเข้าใจความสำคัญของกลุ่มชุมชน บทบาทและความรับผิดชอบต่อ สิทธิและหน้าที่ จิตสาธารณะและความสามัคคีของสังคม มุมมองเกี่ยวกับความเป็นสากล นอกจากนี้การจัดการเรียนการสอนยังมีวิชากิจกรรมพิเศษ (Special Activities) ซึ่งให้นักเรียนได้เรียนผ่านประสบการณ์และเน้นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ลงมือทำกิจกรรมด้วยตนเอง (Active Learning)

เพื่อส่งเสริมกระบวนการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง โดยมีกิจกรรมย่อย 3 ประการ ได้แก่ กิจกรรมภายในชั้นเรียน (Class Activities), กิจกรรมสภานักเรียน (Student Council Activities) และ งานกิจกรรมของโรงเรียน (School Events) การจัดกิจกรรมทั้งหมดต้องทำโดยอาศัยความร่วมมือทั้งกับครอบครัวและสมาชิกในชุมชน จึงทำให้การพัฒนาความสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมและศีลธรรม และการมีส่วนร่วมในชุมชนท้องถิ่นจึงเกิดขึ้น หลักปฏิบัติเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองผ่านการเรียนการสอนในโรงเรียนตามแนวทางของประเทศญี่ปุ่น (Everyday Practice of Citizenship Education) ซึ่งไม่เพียงแต่การมุ่งเน้นสิ่งที่จะเลือกเข้ามาสอนในโรงเรียนแต่ยังมุ่งส่งเสริมให้นักเรียนมีพื้นที่เพื่อทำกิจกรรมเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในชุมชนของตนเองด้วย

สำหรับในประเทศสิงคโปร์ กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดหลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างคุณลักษณะและความเป็นพลเมืองระดับประถมศึกษา (Character and Citizenship Education Syllabus Primary) โดยได้กำหนดกรอบสมรรถนะและผลลัพธ์ของนักเรียนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีองค์ประกอบหลักอยู่ 3 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) คุณค่าหลัก (Core Value) ซึ่งเป็นลักษณะพื้นฐานพื้นฐานสำหรับคนดีและพลเมืองที่ดีของประเทศสิงคโปร์ ประกอบด้วย ความนอบน้อม (Respect) ความรับผิดชอบ (Responsibility) ความซื่อสัตย์ (Integrity) การดูแลเอาใจใส่ (Care) ความยืดหยุ่น (Resilience) และความสามัคคี (Harmony) 2) สมรรถนะทางด้านสังคมและอารมณ์ (Social and Emotional Competencies) ประกอบด้วย การตระหนักรู้เกี่ยวกับตนเอง (Self-Awareness) การจัดการตนเอง (Self-Management) การตระหนักรู้เกี่ยวกับสังคม (Social Awareness) การจัดการกับความสัมพันธ์ (Relationship Management) การตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ (Responsible Decision-Making) และ 3) ทักษะที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะความเป็นพลเมือง (The Skills Related to Citizenship Competencies) ประกอบด้วย กิจกรรมของชุมชน (Active Community Life) เอกลักษณ์ของชาติและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (National and Cultural Identity) มีจิตสำนึกที่ดีต่อโลก (Global Awareness) การรับรู้และมีความตระหนักรู้ในวัฒนธรรมทางสังคม (Socio-Cultural Sensitivity and Awareness) โดยโรงเรียนจะมีเวลาในการจัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังลักษณะความเป็นพลเมือง 11 ถึง 15 ชั่วโมงต่อปี และโรงเรียนสามารถจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นคุณค่าหลักของโรงเรียน โดยมุ่งหวังให้เกิดผลลัพธ์ 4 ประการด้วยกัน 1) การเป็นผู้มีความมั่นใจในตนเอง (A Confident Person) 2) การเป็นพลเมืองที่มีจิตสำนึก (A Concerned Citizen) 3) การเป็นผู้สนับสนุนอย่างแข็งขัน (An Active Contributor) และ 4) การเป็นผู้ที่เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง (A Self-Directed Learner) (Ministry of Education, 2012)

สำหรับการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในประเทศเยอรมนี พินสุดา สิริธรงค์ (2560) ได้กล่าวว่า ประเทศเยอรมนีมีหลักสูตรและการจัดการการศึกษาพลเมืองแตกต่างกัน ในแต่ละมลรัฐตามบริบทการปกครอง ประเทศ เนือหาโดยรวมเน้นความรู้สึกซึ่งของประชาธิปไตย และบรรทัดฐานของประชาชน รวมถึงมิติของความเป็นยุโรป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทำหน้าที่พลเมืองที่สอดคล้องกับความรู้ทางการเมือง เช่น เบอร์ลิน ที่มีความหลากหลายของเชื้อชาติให้ความสำคัญกับพหุวัฒนธรรม และสวัสดิการของประชาชนที่หลากหลาย มุ่งเน้นแนวคิดของความอดทน การมีอยู่ของสถาบันการเมือง การอยู่ร่วมกับผู้อื่น โลกและสิ่งแวดล้อม และ การสร้างความเชื่อมั่นในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ครูจะต้องสำเร็จการศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษา ครูที่ไม่ได้ผ่านการฝึกอบรมเพื่อการสอนวิชาพลเมืองจะได้

รับการพัฒนากลับเกี่ยวกับกระบวนการสอนและการปฏิบัติงาน ในโรงเรียนครูบางส่วนยังไม่เข้าใจในการจัดหารูปแบบการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง และการนำไปประยุกต์ใช้การมีส่วนร่วมทางการศึกษา ทั้งผู้บริหาร ผู้เรียน ครอบครัว และชุมชน มีทั้งใน ระดับชาติระดับมลรัฐ และระดับท้องถิ่น สำหรับระดับสถานศึกษาการมีส่วนร่วมทางการศึกษาพลเมืองใช้ระบบของการเป็นตัวแทนนักเรียน ผู้เรียนช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ หน่วยงานกลางทางการศึกษาพลเมืองจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนผ่านโครงการหลายโครงการโดย เน้นการใช้สื่อสังคมออนไลน์และรวมวิธีการสอนเข้าด้วยกัน ด้านการวัดและการประเมินผล ในบางมลรัฐ มีการประเมินภายในโดยเน้นการนำโครงการและการมีส่วนร่วมไปประยุกต์ใช้จริง

ซึ่งจะเห็นได้ว่าวิธีการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ทั้งของประเทศญี่ปุ่น ประเทศสิงคโปร์ และประเทศเยอรมนี สถานศึกษาอาศัยความร่วมมือกับผู้ปกครอง และบุคคลในท้องถิ่น ในการจัดกิจกรรมทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา โดยสถานศึกษาควรมีหลักสูตรในการจัดการศึกษา มีเป้าหมายที่ชัดเจนในการสร้างความเป็นพลเมือง มีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย และมีการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน โดยการจัดทำเป็นกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ กระบวนการในรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ กล่าวคือ มีการกำหนดเป้าหมายของลักษณะความเป็นพลเมืองที่ชัดเจนในด้านความเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ พลเมืองที่มีส่วนร่วม และเป็นพลเมืองที่มุ่งเน้นความยุติธรรม มีการนำชุมชนเข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินงานสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนในรูปแบบของคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน ซึ่งเป็นคณะกรรมการที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน เช่น การวางแผนการจัดกิจกรรมเสริมในชุมชนให้กับนักเรียน การนิเทศ และการประเมินลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน เป็นต้น นอกจากนี้มีการจัดการเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมือง และมีการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน โดยมีการจัดกิจกรรมทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา โดยเป็นกิจกรรมที่เน้นการลงมือปฏิบัติของนักเรียนเป็นหลักและสร้างความตระหนักในความเป็นพลเมืองของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 การแต่งตั้งคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน ซึ่งคณะกรรมการที่มีความสำคัญต่อการดำเนินงานในการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน ดังนั้นสถานศึกษาควรมีการคัดเลือกบุคคลที่มาจากหลายฝ่าย และควรเป็นบุคคลที่สามารถสละเวลามาร่วมกิจกรรมกับสถานศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง เพราะในการดำเนินงานการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนจะต้องมีการประชุมร่วมกับสถานศึกษาหลายครั้ง มีการประเมินลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนเมื่อนักเรียนอยู่ในชุมชน และจะต้องร่วมกิจกรรมของสถานศึกษาที่เป็นกิจกรรมเสริมเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนทั้งในและนอกสถานศึกษา

1.2 ครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษาทุกคนจะต้องได้รับการพัฒนา ให้มีความรู้ความเข้าใจให้เกี่ยวกับสาระสำคัญของการสร้างเสริมความเป็นพลเมือง เพื่อเป็นสร้างความตระหนักและให้เห็นความสำคัญของการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียน เพราะครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษาเป็นบุคคลที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองในกับนักเรียน ถ้าครูและบุคลากรทางการศึกษายังไม่เข้าใจ และยังไม่ตระหนักในความสำคัญของการสร้างความเป็นพลเมืองของนักเรียนก็อาจทำให้การสร้างความเป็นพลเมืองในกับนักเรียนไม่อาจประสบความสำเร็จได้

1.3 การกำหนดกิจกรรมที่สร้างเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน ต้องเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับลักษณะความเป็นพลเมืองที่สถานศึกษาต้องการให้เกิดขึ้นกับนักเรียนและเป็นกิจกรรมสอดคล้องกับจุดเน้นของสถานศึกษาด้วย โดยกิจกรรมที่กำหนดขึ้นต้องมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับนักเรียนแต่ละช่วงวัย และอาจเป็นกิจกรรมที่จัดร่วมกับชุมชน เป็นต้น

1.4 ผู้บริหารสถานศึกษาและครูควรมีวิธีการประเมินที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ผลการประเมินที่แท้จริง และควรมีการประเมินร่วมกับผู้ปกครอง เพื่อจะได้ให้ผู้ปกครองประเมินลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนเมื่อนักเรียนอยู่ที่บ้านและในชุมชน เพื่อที่จะทำให้ทราบลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนที่แท้จริง สำหรับคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองก็ควรให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการประเมินลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน โดยสถานศึกษาอาจจะมีเครื่องมือประเมิน และอธิบายวิธีการประเมินให้แก่คณะกรรมการเครือข่ายเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองได้เข้าใจวิธีการประเมิน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรเพิ่มระยะเวลาในการทดลองใช้และพัฒนาารูปแบบร่วมกับสถานศึกษาให้มากกว่า 1 ภาคเรียน เพื่อจะได้เห็นผลการเปลี่ยนแปลงลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนได้อย่างชัดเจนขึ้น เพราะการสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนจะต้องใช้เวลาในการฝึกปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่อง จนเกิดเป็นพฤติกรรมที่ยั่งยืน

2.2 ควรทำการศึกษาหาปัจจัยอื่นๆ ที่ส่งผลต่อการสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน เพื่อที่จะช่วยส่งเสริมการสร้างลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น